

La construcció d'abadies i esglésies parroquials tarragonines a finals del segle XVIII: nexes econòmics, arquitectònics i socials

Anna Isabel Serra Masdeu

Universitat Rovira i Virgili. Tarragona. annaisabel.serra@urv.cat

Resum

Si bé cada cop més s'està abordant la gènesi de la construcció de les esglésies parroquials de finals del segle XVIII a terres catalanes, no s'ha aprofundit prou en l'estudi de les cases rectorals o abadies (anomenades així en alguns punts del Camp de Tarragona) que es construïen, quan l'economia ho permetia, de manera paral·lela als edificis parroquials.¹ La construcció d'abadies neix del procés d'eufòria agrícola que va propiciar, en aquells moments, la construcció de moltes esglésies arreu del país. En alguns casos, es revestiren d'esgrafiats i pintures, avui molt malmesos, perquè adquirissin major rellevància i per reivindicar el seu paper social i religiós dins la seva comunitat.

Paraules clau: abadies / cases rectorals / construcció rectories / promotors abadies / església / Camp de Tarragona.

Abstract

The construction of abbeys and parish churches in Tarragona at the end of the 18th century: Economic, architectural and social links

The genesis of the construction of the parish churches of late 18th century in Catalan lands is becoming an important topic of discussion. Nevertheless, there's still a lack of research conducted on the houses or abbeys (named so in some parts of the Camp de Tarragona) which were built in the wealthier times, when the economy allowed it, in parallel to the parish buildings. The construction of abbeys was born out of an economical euphoria that led, in that time, to the construction of many churches in the country. In some cases, they were covered with stucco and paintings, which we nowadays find very damaged, so they were considered more prestigious and also to claim their social and religious role within their community.

Key words: Abbey / parish house / parish construction / abbey promoters / Church / Camp of Tarragona.

Les abadies: situació

Encara que etimològicament una abadia es vinculi amb el domini d'un abat, en punts de la geografia catalana les residències dels rectors s'anomenen especialment abadies, parròquies –parròquia en grec vol dir “veïnatge”– o cases del rector.² En pobles del Camp de Tarragona, de l'Alt Camp, del Priorat i de la Conca de Barberà es manté el terme abadia.³ A les Terres de l'Ebre, per exemple en zones del Montsià, la casa del rector s'anomena casa abadia.⁴ No és només una nomenclatura del territori català ja que en terres del País Basc als rectors que es trobaven al capdavant d'una parròquia rural se'ls anomenava abats.⁵

Les abadies aixecades al segle XVIII solen construir-se ben a prop de les seves esglésies parroquials; normalment formen part del conjunt d'edificis que tanquen la plaça de l'església de molts pobles. Era habitual que les abadies es bastissin en els terrenys adjacents a l'església i que sovint havien quedat lliures en enderrocar el vell temple i que, per tant, el podien reutilitzar de nou al ser de propietat eclesiàstica.⁶ La documentació notarial també especifica que alguns dels solars usats per dis-

posar d'una nova abadia pertanyien a algun particular (que esperava treure'n algun benefici venent-los a l'església o permutant-los amb algun altre terreny) o al comú de la vila.⁷ La toponímia també reforça el paper d'aquestes cases aplicades a les partides de terra i altres llocs, hom pot trobar encara en camps de cultiu anomenats, per exemple, *l'Abadia*, espais singulars dins dels pobles com *l'Era del Rector* (a Capafonts), etc.

Usos de les abadies

Les abadies tenien com a principal ús el d'actuar com a habitatge del rector i lloc des d'on es podia oferir suport espiritual als feligresos.⁸ El rector tenia el suport econòmic procedent dels delmes; a les constitucions sinodals els rectors estaven obligats a mantenir les rectories amb les seves rendes, que acabaven determinant el nivell del seu benestar. Amb el pas del temps l'habitatge del rector podia adquirir nous usos irregulars que es podien penalitzar.⁹ Al concili IV del Laterà, de l'any 1215, ja s'advertia que ningú podia estar al capdavant de dos beneficis i es demanava que els patrons de les esglésies deixessin als seus rectors amb unes rendes justes pel seu manteniment. Els cànons imposats pel concili ecumènic IV del Laterà se subscrigueren als posteriors de Valladolid (1228) o Lleida (1229).¹⁰ En aquest darrer es demanava que el rector visqués a la seva parròquia, cosa que es tornaria a dir al concili de Tarragona de 1329. A la rectoria també hi viuria la família conductícia del rector.

Entre les tasques pastorals que els rectors havien de realitzar des de les seves abadies també s'hi incloïen la redacció i conservació dels inventaris de tots els béns parroquials a partir del concili Tarraconense de 1367. Així l'any 1391 es manava ordenar capbreus, cartularis i racionals que havien de guardar-se a la sagristia.¹¹ El concili de 1367 deixava ben clar que no es podien extreure documents de l'església, de la rectoria o del seu arxiu parroquial i, per tant, la rectoria també tenia una funció més enllà dins d'un organigrama econòmic.¹² En època medieval a Barcelona, Terrassa, Sant Feliu de Llobregat i Girona, el mossèn havia de cuidar-se estrictament de l'administració dels sagraments, de la direcció econòmica de la parròquia, de portar l'arxiu parroquial i la notaria, de residir a la parròquia i de tenir cura dels objectes de culte i de les obres que es feien a l'església.¹³

En els sínodes i concilis dictats al llarg de la història de l'església s'han anat decretant les obligacions que havia de seguir el rector per a la parròquia i la seva feligresia. A la compilació de les *Tarraconenses* (1330) sí que es demanava que els rectors residissin a les seves esglésies per evitar el tema dels rectors concubinaris;¹⁴ per tant, no podien tenir una residència gaire llunyana del seu temple. Els rectors i les seves cases també foren motiu de problemes a resoldre en alguns sínodes com el de Jaca (1319) que consta de dues constitucions. És a la primera on es tracta el tema de la reparació i conservació de les cases dels beneficis eclesiàstics.¹⁵ Es criticava com els rectors de les esglésies i beneficiats deixaven les abadies i cases rurals, que formaven part dels seus beneficis, i preferien anar a viure a les recent aixecades usant els béns d'aquests beneficis.¹⁶ Les cases dels rectors, però, tindrien altres usos imprescindibles per conservar en bon estat la documentació de les parròquies. L'1 de maig de 1749 el bisbe gironí Llorenç Taranco veié necessari treure l'arxiu parroquial de les esglésies perquè eren massa humides i, per custodiar-lo, que els rectors fessin construir a les seves cases un armari encastat, tancat amb porta i clau.¹⁷ Segurament aquest condicionant es deuria repetir arreu de la Catalunya del moment. Queda clar que una de les principals utilitats de les abadies era, doncs, la de conservar i usar els *Quinqui Libri*.

Al s. XVII l'arquebisbe tarragoní Antonio Peres sol·licitava als regidors alcoverencs que, seguint el concili de Trento, els rectors tinguessin casa i habitació vora la parroquial de què s'ocupaven. El rector d'Alcover llavors disposava de l'abadia situada al costat de l'església Vella o església de la Sang que estava un pèl apartada de la nova parroquial aixecada entre 1592 i 1630.¹⁸ Vista aquesta situació, des de l'Arquebisbat es va demanar als jurats que fessin posar unes portes amb els seus corresponents claus i panys a la part de l'altar major que s'unia amb la casa del rector. Demanaven revisar alguns elements del mobiliari de l'església vella (en desús a l'inaugurar-se la seva successora). Les ordenances requerien que tots els canvis exigits es complissin –com a molt– després de sis dies de la publicació de l'edict de l'arquebisbe. Mentre, es llogaria una casa per garantir la comoditat del seu rector.

A les *Constituciones Sinodales de Urgel* (1747) es defineixen algunes de les obligacions dels rectors, pautes que ajuden a entendre la situació de l'abadia dins del poble: «Una de las más principales advertencias que se pueden dar a un Párrocho es, que no pierda de vista su Parrochia, y que esté siempre dentro del pueblo, o en tal distancia, que muy en breve pueda acudir, quando con la campana les llamaren». El motiu de la proximitat dels rectors respecte a la seva parròquia era clau a l'hora de demanar la construcció de les esglésies dins els murs del poble; l'abadia tindria aquesta mateixa funció de connexió amb els feligresos i de ràpida atenció espiritual per part del rector.¹⁹

Si fem cas a la *Relación del Estado* (...) de les parròquies camptarragonines, elaborat entre 1804-1805,²⁰ moltes de les parròquies anotades (no hi són totes les de l'arxidiòcesi tarragonina) servaven el seu arxiu a la rectoria (Porrera, Pobla de Montornès, Pira, El Pla, Omells de Na Gaia, Querol, Pontils...). En alguns d'aquests pobles, certs rectors, curosos dels seus documents, tenien una arca que actuava d'arxiu, com a Sant Joan Baptista de la Pobla de Mafumet. En d'altres, en els quals encara es construïa l'església entre 1804-1805, com Santa Magdalena de Pradell de la Teixeta, no hi havia arxiu i els documents es trobaven en una arca del vicari. El document ens parla també que hi havia parròquies que disposaven de dos arxius, un a la rectoria i l'altre al cor (Santa Maria de Prades); que en d'altres, com a Santa Maria de Puigpelat, els documents es trobaven al cor, dins d'una capseta; o bé que l'arxiu podia estar trencat (sense precisar-ne els detalls) com a Sant Martí de les Piles (1805).

Els teòrics com el bisbe Aliaga donaven, l'any 1631, un paper destacat a la situació i ús de la sagristia que tindria una estança pel sagristà per si havia de guardar l'arxiu de nit. Aquesta sala no es podria fer sobre un reliquiari, ni sobre altres imatges ni utensilis sagrats.²¹ Quant l'arxiu (si no es tenia un altre lloc) aconsellava reservar-lo damunt de la sagristia per ser un lloc segur. Les finestres de l'arxiu haurien de disposar de bona llum, amb reixes que no es trobarien dins del temple. La normativa estipulava que l'ascens a l'arxiu no es faria amb escala de caragol, sinó usant un altre tipus d'escala per poder pujar-hi i baixar armaris, arque, cofres, baguls i altres mobles.²² Aquesta sol·licitud fa pensar, per exemple, en la situació de l'arxiu de la catedral de Barcelona (s. XVII) que està emplaçat sobre la galeria de la nau central al costat de l'evangelí.²³

En terres tarragonines no s'ha trobat documentació que avaluï la funció “escolar” de les rectories però a les gironines, per exemple, es coneixen casos com el d'Ollers (Girona) on el rector Baldiri Reixach exposava que havia fet construir una sala per escriure sense ser molestat per les mosques: «el badiu és útil perquè els minyons d'estudi hi estiguin frescos i no siguin igualment molestats per les mosques, ni tampoc pel sol, ni pels vents de migjorn ni de ponent».²⁴

Funció i economia de les abadies

Les anotacions que es redactaren posteriorment a les visites pastorals indiquen que aquestes començaven la inspecció per l'església i acabaven pels cementiris, les cases rectorals i altres edificis religiosos. El cert és que a les visites pastorals de l'arxidiòcesi tarragonina no es feia massa cas a la revisió d'aquests edificis, en tot cas, era una visita secundària. En altres punts de la geografia catalana, com a Girona, els bisbes seguien els dictàmens de Borromeo, Paleotti, Molanus i Taverner de cara a l'arquitectura i als seus ornaments.²⁵

Dels documents se'n desprèn que no eren simples sales aïllades o edificis de petites dimensions; a les abadies acostumava a viure tot l'any el rector, per tant calia que fos un edifici idoni per viure-hi. Als rectors, tot preparant el seu futur, també els convenia anar a una parròquia rica.²⁶ Les parròquies medievals ja rebien el delme (la dècima part de la collita que s'entregava a l'església) cosa que les feia fortes de cara al manteniment dels edificis parroquials;²⁷ i les primeres esglésies del segle XII van tenir una torre de defensa vigilada pel rector.²⁸ Algunes esglésies disposaven de privilegis certament substancials, com era el cas d'Alforja.²⁹ Conservem alguns documents, força aclaridors, de quins eren els delmes, drets econòmics i béns, com els de la parròquia de Vilalba dels Arcs (potser d'inicis del segle XVIII), que registren fil per randa els delmes que s'aplicaven a totes les collites i els que percebia el rector per cobrar les diferents celebracions religioses que es realitzaven al lloc. Quan el document s'atura a narrar quines obligacions tenia el rector vers l'obra de l'església, s'indica la seva obligació de netejar ornaments i la compra d'alguns estris fets malbé pel seu ús.³⁰

El rector no només havia de tenir cura de les rendes, de les seves funcions administratives i espirituals; també exercia com a notari.³¹ Així mateix, la casa rectoral havia d'estar preparada per rebre l'arquebisbe quan aquest realitzava les corresponents visites pastorals; si no hi podia pernoctar podria traslladar-se a qualsevol altra casa d'algun notable o hisendat del poble. Diuen J. M. Grau i R. Puig que a Lilla, quan a les darreries del segle XVIII s'havia consolidat la població, es va nomenar un vicari perpetu³² i llavors només calia per al soplug espiritual una casa rectoral i un increment de les rendes perquè hi pogués viure.³³

Les abadies es nodrien de recursos molt diversos: tenien hort, algunes disposaven dels drets de les vinyes i, per tant, emmagatzemaven el vi als cups que hi havia a les cases rectorals; tenien també estable o corrals. Alguns autors, amb raó, han comparat aquestes abadies, quant models, evolució i usos que formaven part de l'activitat agrària, amb algunes tipologies estructurals semblants a les masies catalanes.³⁴ De paral·lelismes no en falten, encara que s'hauria de comparar cas per cas cada edifici. Per tant, a banda de les funcions domèstiques habituals de qualsevol altra casa, les abadies acumulaven entrades econòmiques diferents a les habituals. En època medieval, el 1325, quan el rector Berenguer d'Albà va prendre possessió de l'església i l'abadia "*in ospicio seu domo dicte ecclesie*", va trobar un cup gran, un salador i una bóta.³⁵ En alguns llocs, quan al rector se'l destinava a una nova abadia només entrar es feia un llistat dels béns que posseïa, especialment també en època medieval. En els testaments i inventaris *post mortem* dels rectors³⁶ aquests béns es podien localitzar, i també permetien veure quin era el seu *status* econòmic i social.

En alguns pobles, pocs, les ordinacions municipals també tenien en compte al seu rector perquè disposés de rendes més altes de les que rebia. A Torroja, en una de les pautes redactades a finals del

segle XVII se li deixava al rector l'hortet de la vila (sota la font del camí), el bosquet de damunt la font i un altre hortet de l'Horta Vella, finques que hauria de mantenir i conservar. Per tant, foren els mateixos veïns els que volgueren que el rector tingués un manteniment adequat.³⁷

Promotors econòmics

Les fermances notarials que signaven rectors i mestre o mestres de cases quan acceptaven construir una església, afegien en ocasions l'aixecament d'una nova edificació que s'unia a la de l'església. Contractar l'obra d'una abadia podia convertir-se en un motiu de satisfacció per diversos gremis ja que suposava que alguns mestres i treballadors del municipi es beneficiessin de tenir un nou treball a l'acabar el temple o de realitzar-ne un altre simultàniament. Cal dir que uns dels principals problemes que afectaven les parròquies de l'arxidiòcesi tarragonina (a finals del s. XVIII) era el de la partida econòmica destinada a obres i infraestructures (19'38 %) que se situava per sota dels diners destinats a llibres i arxius (20 %), que, a la vegada, es trobaven per damunt d'altres despeses.³⁸

Cert és que si les arque del poble no presentaven un bon aspecte tampoc els pobles i ciutats s'aventuraven a tenir un nou edifici "*d'ús comú*" sense poder-lo pagar a llarg o curt termini. Encara que la casa rectoral no depenia directament de l'administració local, les cases del comú sumaven esforços per beneficiar-se del fet de disposar o de refer un lloc tan útil com era l'abadia. Alguns d'aquests edificis s'aixecaven un cop s'havia construït l'obra més prioritària, el temple.

Hom comptava amb els diners procedents de deixes, llegats, donacions dels senyors i els fons de les obrieres. Alguns d'aquests diners s'aplicaven en algunes noves abadies. Ara bé, que es fes una abadia depenia de la riquesa inicial; podia ser que el projecte acordat no es complís un cop acabada l'església, és a dir, un cop esgotades les rendes i les possibilitats econòmiques d'aquell municipi. A vegades, el projecte de la construcció d'una abadia naixia i moria damunt el paper (esbossat i ben delineat) ja que mai es realitzava.³⁹

Al *Super statu sacerdotali et pastorali* (1718-1778) on es redactaren els procediments que havien de seguir els rectors vers l'arxiu parroquial –estudiat per J. M. Puigvert–, s'hi mostra quina havia de ser la destinació dels romanents eclesiàstics o quines havien de ser les vies de finançament pels temples i rectories. Fins i tot planteja què havia de fer el rector, si havia invertit en les obres de la rectoria una quantitat d'un llegat i com calia repartir els diners sobrers.⁴⁰

El vicari de Lilla, per exemple, no tenia una casa pròpia perquè molt a prop hi havia Montblanc, lloc d'on venia a dir la missa. El pagès Joan Quer va oferir a l'ajuntament del poble la seva casa, propera a l'església, perquè hi residís el rector, ja que ell se'n construiria una altra. La compra va costar 350 lliures; el tracte fou favorable a Quer.

Cal precisar certes excepcions a favor de la sensibilitat patrimonial i artística d'alguns rectors. J. M. Puigvert exposa com hi va haver arreu de Catalunya alguns rectors que es van convertir en veritables mecenes d'obres. Fou el cas de Blas Montero Hidalgo, rector de Torredembarra el 1776, home que va finançar diverses obres per les quals se'l reconeixeria al llarg dels anys: «*que ha sido aplicadísimo para las Fábricas de las Iglesias de sus rectorias, haciendo un retablo dorado en la de Crexell y la torre o campanario de la de Torredembarra, capilla mayor con su cruzero, que uno y otro concluyó con admiración de todos, en que se ha gastado más de diez mil ducados, debiéndose a su actividad, influjo, y aplicación el recoger limosnas*

*para ello, dando a este fin varias cantidades de su propia renta, y trabajando como el más humilde jornalero».*⁴¹ És el mateix autor qui registra que en punts de Barcelona i Girona els rectors sufragaren de nova planta o executaren determinades obres a les seves rectories.⁴²

Mentre s'anava construint l'església anaven minvant les quantitats assignades i quan s'havia d'emprendre la rectoria no sempre es tenien ni rendes ni rèdits disponibles per aixecar l'edifici encara que estigués a punt de caure o clivellat. Per resoldre aquest problema es podia recórrer a un sistema de permutes pels deutes contrets dels pobles. Per exemple, a Poboleda van poder resoldre la construcció de l'abadia gràcies al perdó de l'arquebisbe dels diners que devia el poble. En aquest lloc del Priorat, el 1749 es volia construir l'església com fos; l'arquebisbe Pere de Copons havia donat el permís; el poble devia, però, vora 5.000 lliures de censals de fundacions procedents des de 1664, 241 a l'hospital i altres deutes de causes pies.⁴³ Finalment l'arquebisbe va renunciar al deute acumulat al finançament de les obres i el poble donà 300 lliures al vicari per aixecar la nova abadia, usant els carreus i materials de la vella; el terreny de l'abadia i el seu hort passarien a l'església nova i el seu atri o cementiri. Es va necessitar la quinzena part dels fruits de tot el terme i la trentena del que els veïns obtinguessin a d'altres pobles.

Si se segueixen les respostes de la *Relación* els rectors l'aprofitaven per ressaltar les mancances o problemes que es trobaven amb els feligresos. Per exemple, a Salvador de Prenafeta, el 1805:⁴⁴ «*el cura tiene por habitación una casa tan pequeña, que más parece de jornalero que de sacerdote: solamente hay dos quartos y pequeños*». D'altres tenien més sort i el poble els feia costat, com a Sant Joan Baptista de la Pobla de Mafumet, poble en el qual el vicari tenia una casa habitable i el veïnat del lloc es cuidava de la conservació.⁴⁵ Però més d'una vegada els rectors havien de fer front a reformes d'aquestes cases necessàries per poder viure-hi. L'any 1794 el vicari de Perafort es queixava de la casa rectoral que li va tocar ocupar: «*que la casa té menjada la fusta dels trespols i de la teulada. Aquests s'enfonsen i se separen de les parets mestres, i no ho neguen ni el Batlle ni els Regidors de Perafort*».⁴⁶ D'altres rectors hi exposaven alguns problemes personals, com el de Llorenç de Vallbona, que a banda, aprofità per demanar un trasllat de parròquia. El mossèn tenia una habitació en la qual: «*no tiene lo necesario para vivir y transitar esta triste vida y [...]*». A més, els veïns li van fer la casa rectoral en un any i no van enllestir els balcons de la casa, que, pel que es diu, suposaven un veritable perill.

Mentre duraven les obres els rectors havien de sobreviure com podien i la sagnia econòmica anual que suposava per als habitants dels pobles la construcció de l'església feia perillar que encara volguessin pagar per aixecar una abadia. Dels documents s'extreu la idea que el poble era qui havia de pagar les cases rectorals, i l'obligació que tenien els mateixos rectors vers elles. A Pradell normalitzar el lloc de residència del rector costaria anys, com passava a molts pobles, situació que s'acabaria quan es finalitzà l'església parroquial. El seu vicari deia que havia perdut la residència perquè es va enderrocar quan es va construir de nou l'església. Llavors vivia en una casa tan indecent que incidia en el rebuig que li mostraven els veïns a l'hora de construir la nova abadia: «*Sufro este indigno alojamiento, con el mayor desagrado, pues los vezinos del lugar que con facilidad derribaron la casa que era decente, hallan mil dificultades en fabricarla y parece de algunos que fueron los autores de este derribamiento sin necesidad que a el día son los más opuestos en su construcción. En el Plan de 25 de setembre de 1772 formado por el Ilustrísimo Señor Don Juan Lario, y aprobado por su Magestad en 14 de julio del mismo, consta tener obligación el Común de dar casa decente para habitación del vicario*».⁴⁸

Les queixes sobre els edificis parroquials guanyaven per damunt dels punts positius que podien presentar. El mossèn de la parròquia de Santa Maria de Falset deia que l'abadia, encara que habitable, era molt antiga, però els seus antecessors no l'havien volgut reparar i un cop ell va prendre possessió va haver de gastar 250 lliures catalanes per posar-la al dia.⁴⁹ A l'església de Sant Pere de Mont-ral: «el curato tiene una casa para la habitación del cura Párroco quien la tiene corriente, habitable y en ella ha gastado lo necesario, pues se ha desplomado, y yo he de pagar los pecados de los otros».⁵⁰ Per tant, una obra que teòricament havia d'estar en bon estat de conservació i que havien de costejar els fidels de cada parròquia, la va haver de pagar el seu habitant amb els diners propis.⁵¹

Els tractats arquitectònics i les abadies

Els tractats arquitectònics no es posicionen plenament a l'hora de definir com havien de ser aquests edificis, només se'n poden perfilar algunes idees, com que la rectoria no havia de situar-se massa lluny de l'església. Les *Instrucciones* de Borromeo aportaren certes pautes sobre la situació de les cases parroquials, que la pràctica ha demostrat que es van seguir: «Sin embargo no es ajeno a la razón de la edificación eclesiástica esto: que los domicilios de los ministros de la iglesia, pero sobre todo los episcopales, los canonicas y los parroquiales, estén por algún lado, pero no adherirlos a las paredes de la iglesia con el edificio de la habitación, sino unidos a los muros levantados a través de aquel espacio de área o distancia, y próximos al sitio de las casas sagradas, como previno el Canon del Concilio Cartaginés.

Mas, junto a la iglesia o a la sacristía, o en un lugar arriba de la misma sacristía, como sucede en algunas iglesias, puede construirse la habitación de los ministros que se dicen custodios o sacristanes, para que las cosas eclesiásticas, encomendadas a su protección, estén más seguras de todo peligro de sacrilegio, hurto o incendio.⁵³ En tal construcción deben verse estas cosas: primero, que la vista de la iglesia no sea impedida o danyada por la estructura de esta habitación, ni se obstruyan las ventanas o las luces de la iglesia, ni se les ocasione algún impedimento.

Luego, que no se haga vista alguna o ventana de la misma habitación, desde donde se mire hacia adentro de la iglesia. Además, que no haya puerta, por la cual se abra un camino o una entrada de la iglesia, para uso privado y cotidiano de introducir y sacar las cosas domésticas, sino solamente una por la cual aquéllos entren a la iglesia para realizar los oficios divinos y sus deberes».⁵²

Quan el teòric Benet Bails (1730-1797), quasi dos segles després, buscava el millor lloc per construir una església, a banda de situar-la aïllada, exposava que calia que tingués carrers amples i places al voltant amb porxos; preferentment també parlava de la conveniència que una església no estigués envoltada de cases de lloguer ja que ho considerava tota una indecència.⁵⁴ Fora de Catalunya Bails recorda que les abadies havien de trobar-se properes a les seves esglésies i que havien de ser els mateixos rectors qui les paguessin: «Aunque se publicaran en época anterior a la de nuestro libro, pueden citarse como ejemplo documental las Constituciones otorgadas para el gobierno de la Capilla Mayor de la Parroquia de Santa María Magdalena de Valladolid; en la Declaración primera de estas Constituciones hechas por Don Diego de la Gasca se ordena que en el cumplimiento de lo mandado por aquel se construyese “una casa lo más cerca de la Iglesia que se pueda, para en que vivan los capellanes, que buenamente puedan vivir en ella, y la elección de cuantos y cuales han de ser los que han de vivir en la dicha casa, y por cuanto tiempo cada uno, sea del Patrón a su libre voluntad; y hecha una vez la dicha casa, los Capellanes que en ella vivieren sean obligados a repararla a su costa».⁵⁵ Les obres d'importància procedien de la “renta de la Fábrica de dicha Capilla” i a la *Constitución* número 43 es destinava un màxim de 40 ducats de la renda per a les reparacions.

Els habitants de Sarraí van demolir la bella abadia el 1750 per construir-ne una de nova; per tant, no sempre totes eren de nova planta sinó que s'aprofitava l'obra anterior per a la nova construcció. Hem de tenir en compte també que les abadies no s'improvisaven, sinó que requerien de l'execució dels seus corresponents plànols. L'encarregat de revisar l'obra, el maig de 1765, fou l'arquitecte Josep Prat Delorta (ca. 1730-1788), qui disseny en mà, i dins de l'abadia, va comprovar que la porta que havia d'unir església i abadia es trobava ben feta i no obstaculitzava el pas entre ambdues construccions.⁵⁶

L'aixecament de les abadies i els condicionants socials

Tot i que a alguns tractadistes no els semblava bé la comunicació entre el temple i l'abadia, Andreu Bosch Riba (1750-1799), un acadèmic acostumat a dissenyar esglésies, ja tenia en compte aquest punt de connexió, més útil pel rector. Bosch tenia clar que a Barberà de la Conca volia fer una església ben comunicada amb la casa del rector. Així es desprèn del projecte de l'arquitecte: *«Me ha parecido del caso hacer una especie de vestibulo que puede cerrarse con verjas de hierro para la mayor reverencia del templo y para qué por la capilla de baptisterio sirva de tránsito desde la casa del cura al coro y campanario»*. No totes les esglésies tenien una porta (Vallmoll a l'Alt Camp) o passadís (com a Múnter,⁵⁷ Muntanyola —plana de Vic—) que unissin abadia i església. I per construir l'església parroquial de les Borges del Camp també es va veure clar que calia unir l'habitatge i el temple. El contracte del 19 de juny de 1777 ho detallava de manera força clara: *«Sàpia li impresari que haurà de fer la badia al àngul de la Iglesia a la part de la Riera y inmediat a la Iglésia del modo disposaran los Administradores com també fer lo puesto per entrat de la badia a la Iglésia, y dita badia la haurà de fer segons demostra la planta ab las parets de pedra ordinària y argamassa y haurà de fer los fonaments mitg pam més ample que las parets que han de carregar sobre ells, ab la fondària que permetrà per assegurança de dita badia lo terreno la porta de la badia podrà posar la porta de la Iglesia vella ab sa portalada de pedra picada llisa atallantada y tota espècie de finestra ha de ser de rejola y argamasa ab la figura va demostrada en la planta y perfil y ha de ser de rejola y argamasa ab la figura va demostrada en la planta y perfil y ha de fer tres pisos de cuina, sala y gorfa ab revoltanadas de guix y rejola, los dos pisos de sala y cuina se han d'enrajolar de rejola prima ab guix, ço és, las salas de sis (?) y dits dos pisos de cuina y sala, los haurà de rebosar de cals y després dits dos pisos menos la cuina lo haurà d'emblanquinar de guix blanch deurà fer desde terra fins a la gorfa la escala com va demostrat en planta y esta la haurà de rebosar de argamassa y guix comú y emblanquinarla de cals com també la cuina, deurà fer lo pou que demostra la planta, sis passos més fondo que la sèquia y el conducto per entrarhi la aigua, ha de fer la comuna fent un pou sech ab tot lo necessari. Las portas de la sala y quarto los ha de fer guarnidas ab tots los ferros corresponents, las ventanas rasgadas que donan al pla de la Iglesia y al mitg dia, han de ser guarnidas ab finastrons a la italiana, ab sos ferros corresponents, (?) de melis, com també ha de fer de melis, todas las ventanas exteriores, que demonstren los plans, y així mateix haurà de fer las demás portas demostra la planta posanhi tots los ferros de golfos, frontisas, pañs y claus, corresponents com també haurà de fer lo rebosar de cals la entrada y quarto de ella y emblanquinarho de llet de cals y també haurà de fer la teulada enllatada y enrajolada y lo entaulat sobre, com se acostuma en est terreno.»*⁵⁸

A la façana de l'abadia de Barberà de la Conca, dividida en una planta baixa i dos pisos superiors, queden encara restes dels esgrafiats que un dia la van engalanar. Es troba quasibé unida a la façana de l'església, i a la porta principal hi ha un escut que mostra un cabirol i, a sota, la data de 1776.⁵⁹ Les actuals abadies han estat molt transformades al llarg dels segles, motiu pel qual avui costa trobar una

casa rectoral que hagi mantingut les seves característiques inicials. A Vallclara, per exemple, podem trobar encara la data de l'edifici, 1766, gravada a la dovella central de la porta d'entrada.

La situació de l'església i l'abadia era també pactada. A Poboleda el 1749 es demanava la construcció de l'abadia en el lloc més còmode –que acabaria sent el terreny de l'abadia (pensem que vella)– i l'hort per a la nova església.⁶⁰ Al poble del Priorat es va esperar a enderrocar l'abadia vella per cedir els carreus i materials de les seves despulles al vicari. L'actual abadia presenta una transformació de quan es va practicar un punt d'unió entre ambdós edificis al mur que uneix la paret de l'església i la casa rectoral.⁶¹ La *catedral del Priorat*, com es coneix l'església d'aquest municipi, es va iniciar l'any 1750 i el 1753 ja fou beneïda. Per tant, la construcció de l'abadia ha de ser propera a aquestes dates.

La construcció de les abadies, com la construcció de les esglésies o qualsevol obra civil, comportava moltes desavinences.⁶² Un exemple és el cas de Gratallops. L'any 1764 els regidors havien pactat fer una abadia nova ja que la que tenien estava molt apartada del poble i en molt males condicions.⁶³ A l'arquebisbe li arribà una sol·licitud per construir una abadia al costat de l'església, en un terreny del comú, cosa que li semblà bé si es construïa amb diners de la població. L'abadia vella seria cedida un cop s'hagués construït la nova i estigués habitada. La idea era bona però en el transcurs de les obres hi van haver problemes; a l'abadia antiga hi havia cisterna –cup per a la verema d'una vinya que li corresponia– i per tant el mossèn demanava que la nova en tingués també, i si no es feia el que calia no es podria executar la permuta. Com no es va arribar a cap acord es va cridar mestres de cases en diverses ocasions perquè estudiessin el cost de les dues cases. La vella, l'any 1765, es sobrevalorà per damunt de la nova, i per tant, calia construir els elements indicats. Van continuar les valoracions, i al poc temps un altre mestre de cases va dir que l'abadia nova valia 450 lliures i l'antiga 600 lliures. Les queixes arribades a la cúria estaven enfrontades: parlaven que l'abadia nova era petita i que els mossens necessitaven tenir espai –deien que una vegada el vicari de la Vilella Alta va haver de parlar en secret amb el de Torroja sota l'escala!–. Tampoc no agradava la nova disposició de l'edifici que patiria directament les inclemències del fred, del vent i del sol. El poble feia pinya al voltant de la decisió presa; fins i tot, el mestre de cases que va fabricar el nou edifici deia que ell n'estava content i que entregaria casa seva dedicant-la a hospital. Finalment el 28 de novembre de 1769 els regidors de Gratallops van arribar a una treva: es comprometien a fer un “cuarto” a la part de l'entrada a mà dreta per rebost i pastera i arreglar una paret mitjanera que donava al corral de Pau Pinyol que es fabricaria a manera de paret de corral. Finalment el rector va acceptar aquests pactes, i el 31 de gener de 1770 la cúria els va validar demanant que el mossèn anés a viure en 8 dies a la nova casa. Tot i així una cosa és el que es va dir i una altra la realitat. El 1800 un veí de l'abadia, el pagès Francesc Piquer, es queixava perquè per cedir una porció de pati de 55 pams de llarg per 20 d'ample a favor de l'abadia se li va dir que els carregaments de les parets quedarien lliures, cosa que no es va fer perquè en aquella data va caure la paret divisòria que calia arreglar.⁶⁴

Tries difícils: mantenir o enderrocar l'abadia

Històricament en alguns llocs es va demanar permís al Sant Pare per enderrocar l'abadia vella. Els habitants de la Selva del Camp l'octubre de 1583 van haver d'esperar el permís del papa Gregori XIII per enderrocar l'abadia i construir-ne una de nova.⁶⁵ La Selva del Camp era un lloc força peculiar i ric a les darreries del segle XVI encara que també manifestava la seva oposició al poder (civil)

de l'arquebisbe de Tarragona. No es té constància que al segle XVIII es repetís aquesta operació. Als contractes es donava per fet que es podia enderrocar l'abadia; així s'assabentava el rector i de pas l'arquebisbe de Tarragona. La traça incloïa la situació de la xemeneia, l'aigüera amb la seva canonada i una sitja per enviar-la, una espitllera per il·luminar la cuina i els seus escudellers.⁶⁶

Una de les clàusules que demanaven els consellers, la darrera, és: «*Item se demana que lo Sr. Rr. té abligació de posar en la Badia les obres nesesàries per la Conservació de dita casa y com lo dit sr. Rr. Sen vaga y no les y aga posades per so demane dita vila que la dita Badia sie judicada y lo dit Sr. Rr. Sie compelit en aver de fer totes les abres nesesaries per la conservació de dita casa per so se suplique a Va. Pad. Rda sie de son servey manar en lo decret de vesita que dit Sr. Rr. page dites abres ho allò que sie de Dret y de Justisia*».⁶⁷ També a la Selva del Camp, Pere Blay es comprometia a: «*Item pera donar prinsipi y fortificació a la fàbrica de dit presbiteri y capelles dita universitat pendrà a son càrrech lo enderrocar de la part de la badia que entrarà dins dita fàbrica y tantbé de obrir los fonaments [...]*».⁶⁸

De la mateixa manera que no apareixen als documents, tampoc no es dubtava a l'hora de fer-les caure per construir les esglésies. Això indica que les velles abadies medievals no estaven massa lluny de les esglésies coetànies. Aquesta idea és fàcilment aplicable a la construcció de l'església de Sant Martí de Vilallonga del Camp, que el 27 de març de 1796 les obres de construcció de la fàbrica no podien avançar si no es desfeia l'obra baixa de l'abadia, que en aquells moments limitava amb el fossar i amb part de l'hort del rector, situat majoritàriament vora l'edifici, possiblement en un pati posterior o lateral.⁶⁹

A Porrera, el mestre de cases Francisco Sederra, de 63 anys, i el frare Domingo, religiós de la Cartoixa d'Escaladei, el 18 setembre de 1763 van revisar el lloc més adient per construir la nova església, cridats pels regidors de la vila. El lloc on es volia construir el nou edifici no era el més adient ja que s'havia d'enderrocar la vella església i l'abadia i, a més, afectava moltes cases habitades. El mestre d'obres Joan Oliver, de Gratallops, veia clar que es podia construir en un altre punt que no perjudiqués els interessos de ningú.⁷⁰

En un llistat sobre les despeses ocorregudes per l'obra de la nova església de Masricart, s'indica també el pagament a qui va fer la planta de l'abadia, Josep Prat, que va rebre 12 lliures.⁷¹ En la mateixa relació s'exposa que els de Masricart van haver de pagar un plet (no especificat) amb els de la Canonja que haurien de resoldre des de Roma.

El 1780 a Vinyols el rector encara no disposava de la seva casa rectoral ja que es va pagar una determinada quantitat al mestre de cases Pau Oriol per refer la casa d'un particular, Juan Vidal, perquè funcionés com a casa del rector. El document especifica que se n'estava construint una de nova, obra coetània de l'església nova.

El 1750 Sarral volia substituir la seva església parroquial per una altra de nova i també la casa parroquial. La casa es col·locaria darrera la sagristia i es reaprofitaria la portalada de l'antiga parròquia. Les habitacions de la planta baixa es disposarien encarades cap a llevant i tindria estable, celler i cup. El cup podria encabir dues-centes càrregues de verema i el celler, sota terra, allotjaria cent càrregues de vi.⁷²

Adobar o construir de nou l'abadia de Tamarit era una veritable necessitat. El 28 de gener de 1760 els representants d'aquell nucli decidiren construir una nova església. Abans, els mestres de cases Rafael Morera i Esteve Cros descriviren l'estat de l'abadia i de l'església. Ambdues en sortien molt

mal parades d'aquell reconeixement. Una mostra rau en aquest exemple: «*Item avem vist y mirat la paret de la Abadia a la part de ponent y avent encontrat una porció de paret a on carrega la volta de la cuina y dita paret y volta amenassan ruina, per la raó que dita paret està consumida del salobre. I diem que ni li donam molt temps de estar seguro, y farà molt millor de apuntarlos*». Algunes de les característiques de l'abadia de Tamarit consistien fins i tot en tenir corral: «[...] *en todos los repartimentos delineados en los planos de la referida casa abadia deveran formarse tabiques de división en esta forma esto es: Que los del piso horizontal deveran ser de maones de llano y en el principal de tabique doble de dos ladrillos, continuando el tabique de llano de la casa d'ela escalera hasta el piso superior, formando todos los derramos necesarios, y en todas sus gradas se colocarán manperlanes de madera y su correspondiente baranda de lo mismo con balustres y torneados y la parte superior de dicha casa se cubrirá con cielo raso. ¡Toda la obra interior de la enunciada casa deberá aderezarse, arrebosarse y enlucirse de argamassa y blanquearse con escobilla y también su fachada exterior y lo restante solamente deberá ser arrebosado. [...] En la cocina deberá hazerse el hogar, campana, cañón y chapitel de la chimenea y demás que va en ella delineado y una alazena de diez palmos de alto y cinco de ancho, y otra en el comedor...*».⁷³

Conclusions

Aquells edificis construïts a l'ombra de les fàbriques del segle XVIII generen encara substanciosos i interessantíssims dubtes. Un dels més evidents és el de la manca de tractadistes que hagin regulat la construcció d'aquestes cases i n'hagin especificat quines eren les seves característiques d'una manera més o menys estereotipada. La recerca duta a terme fins al moment posa en evidència que la revisió, estat i construcció de les abadies no era pas una prioritat absoluta per a les autoritats eclesiàstiques de finals del segle XVIII. Això no vol dir que les visites pastorals s'oblidessin d'aquestes residències. Abans de les cases parroquials calia tenir en perfecte estat l'església i tot el seu aparell litúrgic perquè arribés perfectament al poble.

L'arquitectura de les abadies, en termes generals, no és vistosa sinó funcional i per això ha passat sempre més desapercebuda i ha quedat en segon terme encara que queda molta recerca per fer. Les abadies s'alçaven arrecerades darrera la construcció de les veritables protagonistes, les ambicioses esglésies de finals del segle XVIII. Fins al moment es coneix millor la tasca que desenvolupaven els rectors de les mateixes parròquies, les seves rendes i les seves activitats laborals (avalades per detallades consuetes) que no pas alguns dels fonaments teòrics i constructius d'aquests edificis. Les abadies eren espais també especials i respectats per la població. A algunes d'aquestes cases no els faltava un punt d'orgull estètic ja que s'esgrafiaren algunes façanes o es pintaren com l'abadia d'Alió.

L'església i els mateixos afectats, els rectors, també les feien servir per aconseguir la seva construcció o la seva millora. En aquest punt tot s'hi valia, la distància de les seves residències als punts més dispersos dels pobles, les condicions climatològiques, etc.

NOTES

1. Agraïxo les informacions aportades pel Dr. Joan Fuguet, Dr. Joaquim M. Puigvert, Dr. Alfonso Rodríguez G. de Ceballos i per la Dra. Montserrat Sanmartí.
2. Segons el *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya* (vol. II, 1998, p. 28) el terme parròquia es va introduir a finals del segle IX a la Catalunya oriental per designar una església amb feligresos, i a l'occidental se l'anomenaria *ecclesia appendicia*.
3. Vegeu *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya-Ed. Claret, 1998, vol. I.
4. Li dec la informació a Maria Reis Fabregat.
5. I. CUIEL, *La parroquia en el País Vasco-Cantábrico durante la baja Edad Media (c. 1350-1530). Organización eclesiástica, poder señorial, territorio y sociedad*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 2009, p. 168.
6. J. Vallhonrat diu que la casa parroquial havia de ser prop de l'església tot i que al mossèn se li podia permetre viure en una casa distant de l'església parroquial sempre que la distància no perjudiqués l'exercici de la seva feina (J. VALLHONRAT, *El Párroco. Compendio de sus derechos y deberes según el derecho canónico vigente*, Tarragona, Imprenta de José Pijoan, 1922, p. 17).
7. Hi ha una cita clàssica però molt il·lustrativa de com havia de ser la casa de Déu, exposada a les Sagrades Escripures en les quals es parla de les estances del sacerdots però sense fer-les massa evidents. A l'Antic Testament David li deia a Salomó com hauria de ser un temple: «Y entregó David a su hijo Salomón el diseño del pórtico y de los demás edificios, de los almacenes, de las cámaras superiores, de las piezas interiores y del edificio del propiciatorio; y asimismo el diseño de todo lo que tenía en su mente respecto de los atrios del templo de Yabvéb, y de todas las cámaras de alrededor para los tesoros del templo de Dios y los tesoros de las cosas grandes; para las clases de los sacerdotes y de los levitas, par todo lo referente al servicio del templo de Yabvéb, y para los utensilios en servicio del templo de Yabvéb». (F. del BAÑO, *La sacristía catedralicia en la Edad Moderna. Teoría y análisis*, Murcia, Universidad de Murcia, 2009, p. 28).
8. Per alguns estudiosos del tema en els primers moments de l'església (sense precisar la data) els rectors no tenien un habitatge fix: «En los primeros siglos de la Iglesia no existían párrocos que tuviesen su jurisdicción territorial con sede fija, estable y determinada. En cada diócesis había un Pastor y era el mismo Obispo que para atender al bien espiritual de todos sus subordinados enviaba sacerdotes a determinados puntos de la diócesis (...)» (J. VALLHONRAT, 1922, *op. cit.*, p. 5).
9. Per exemple, en alguns llocs gironins i vigatans es cridava l'atenció als rectors pel mal estat en què es podien trobar aquestes, o que en alguna ocasió les rectories s'havien transformat en espais que podien fer entrar altres fonts d'ingressos com ara fondes o pensions, corts i corrals o amagar persones fugitives (entre altres). (X. SOLÀ, *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, 2008, p. 182-183).
10. P. MIRANDA; L. NAVARRO; M. SANMARTÍ, *Paleografía siglos XV, XVI, XVII y XVIII*, Barcelona, Departamento de Historia Moderna y Paleografía, Universidad de Barcelona, 1984, p. 17.
11. S. RAMON, "El Archivo Parroquial y su ordenación por el Rvdo. Sancho Capdevila Felip", *Memoria Ecclesiae*, 1996, 8, p. 5.
12. J. M. MARQUÈS; J. M. MARTÍ, *Historia de las Diócesis Españolas. Barcelona, Terrassa, Sant Feliu de Llobregat, Gerona, Madrid*, Biblioteca de Autores Cristianos, 2006, p. 50. Els autors exposen els plets que derivaven de la no execució dels deures i obligacions que tenien els rectors. Una d'elles va versar en què el mossèn de la Selva del Camp no residia allí.
13. J. M. MARQUÈS, *Concilis Provincials Tarraconenses*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana, 1994, p. 140.
14. L'any 1628 al bisbat de Teruel es delatava la situació dels rectors que no vivien a les seves rectories i, per tant, aquestes no es reparaven i algunes fins i tot havien caigut. Seria de la seva obligació mantenir-les, reparar-les i conservar-les per ells mateixos i pels seus successors. Les *Constituciones Synodales* per evitar aquesta situació demanaven que els visitadors revisessin aquestes cases. Els rectors les havien de reparar dels seus propis béns. (*Constituciones, Constituciones Synodales del Obispado de Teruel*, Zaragoza, Pedro Cabarte impresor, 1628, p. 164).
15. R. SABANÉS, *Els Concilis Ilerdenses de la província Eclesiàstica Tarraconense a l'Edat Mitjana (546-1460)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009, p. 307. Aquest no era pas un tema nou ja que aquesta constitució es va abordar al Sínode de Barbastre de 1280. Per aquest tema cal veure també l'article de J. PUIGDEMONT, "Els concilis de l'església com a font per rastrejar l'establiment de les rectories", *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental* (2008), Barcelona, Diputació de Barcelona.
16. J. M. PUIGVERT, *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986, p. 87.
17. *Llibre de Determinacions del Consell*, 6 desembre 1634. Arxiu Municipal d'Alcover (AMA).
18. Vegeu A. I. SERRA, "Documents i històries que falsejaven la realitat. Descripcions i discursos, reals o no, per construir noves esglésies al segle XVIII", *Pedralbes*, vol. I, núm. 28 (2008).

19. *Relación del estado de las parroquias del arzobispo de Tarragona hecha por orden del arzobispo D. Romualdo de Mon y Velarde*, Biblioteca de Catalunya, ms. 1776, fol. 20.
20. F. PINGARRÓN (estudio y transcripción), *Las advertencias para los edificios y fábricas de los templos del Sínodo del Arzobispo de Valencia. Isidoro Aliaga en 1631*, Valencia, Asociación Cultural "La Seu", 1995, p. 84.
21. *Ibid.*, p. 85.
22. Segons em recorda la professora Montserrat Sanmartí.
23. R. PONSATÍ, *Seguint les passes de Baldri Reixac. Itineraris pels indrets on va viure*, Girona, Lleure Gestió i Serveis Socioculturals i Fundació Jaume I, 2000, p. 47.
24. X. SOLÀ, "Les visites pastorals a Catalunya durant l'època moderna. Mètodes de control sobre la parròquia, el clergat i la població", *Manuscrits*, 25, 187: 209 (2007), p. 194.
25. Quan Alfons X el Savi va dictaminar, en altres latituds, com havia de ser una església en fer-la nova preveia perfectament resoldre la part econòmica; per tant, era un requisit obtenir diners que poguessin ajudar als clergues que mantindrien viva i en condicions la seva església: «Pero antes de que el obispo esto haga, ha de demandar a los que quisieren hacer iglesia que le senyalen alguna heredad para que finque siempre en ella; e que sea tal, de donde salga renta de la que puedan vivir dos clérigos, a lo menos, que la sirvan. E tal heredad como ésta, es llamada en latín, dote. E aún debe salir de esta heredad renta para luminaria de la iglesia, e para que puedan los clérigos dar sus derechos al obispo, e recibir huéspedes [...]». (J. SÁNCHEZ-ARCILLA, *Las Siete Partidas (El libro del Fuero de las Leyes)*, Madrid, Editorial Reus, S.A, 2004, p. 110). Curiosament el mateix rei demanava que no es podien construir cases al voltant de les esglésies exceptuant les cases de qui es cuidaria de l'església. Segons la llei XXIII deix ben clar que: «Aprovéchanse los hombres todos comunalmente de las iglesias, rogando en ellas a Dios que perdone sus pecados, y por ende, bien así como a los muros de los castillos y de las villas no deben arrimar casas, ni tiendas, ni hacer otro edificio alguno. Otrosí, porque la iglesia es casa santa de Dios, alrededor de ella no se deben hacer tiendas de mercaderías, ni de otras cosas, sino de aquella que pertenecen a obras de piedad y de merced. Y si por ventura fuere alguna cosa hecha, debe ser tollida. Otrosí, decimos que aquellos que han de guardar las iglesias, que las han de mantener y reparar, de guisa que no se desbagan ni se derrumben». (HERNÁNDEZ, F., *El patrimonio cultural: la memoria recuperada*, Gijón, Ed. Trea, 2002, p. 35).
26. Per valorar les particularitats i usos del delme cal veure el llibre d'Elvis MALLORQUÍ GARCIA, *El llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l'estructura feudal de la Diòcesi de Girona al segle XIV*, Girona, Diputació de Girona, 2011.
27. J. M. MARQUÈS; J. M. MARTÍ, 2006, *op. cit.*, p. 107.
28. B. ESPINALT, *Atlante Español o Descripción general ... de sus ciudades y villas...* Madrid, Imp. A. Fernández, 1781, p. 138-139. La presentació que Espinalt fa de la parròquia és molt rica: «... está servida por un Cabildo, o Comunidad Eclesiástica, compuesta de nueve Beneficiados, a los que por Bula de Sant Pio V se agregó al Curato, o Rectoria de dicha Parroquial, y término con todas sus rentas, frutos, y emolumentos, residiendo en ellos el Cura habitual, que por disposición de la misma Bula se servía por uno, o dos de los mismos Beneficiados nombrados por la misma comunidad, o Cabildo, con título de vicarios amovibles. Habiéndose erigido Vicaría perpetua en el nuevo plan de Vicarías que en el año de 1773 dispuso la Real Cámara, junto con el Arzobispo, unir a la Vicaría perpetua (que debe proveerse por concurso) uno de los nueve Beneficios asignándole de ¿' los derechos parroquiales, y ciento cincuenta libras barcelonesas, anuales del fondo de la Comunidad, imponiendo al Vicario perpetuo la obligación de mantener un subvicario o coadjutor. Se tienen sus Beneficios peor los mas pingües de todo el Arzobispado, computándose su renta anual a quatrocientas libras, gozando por disposición de la expresada Bula el derecho de inter essentes: su residencia ha de ser personal. Con motivo de la cura habitual, tienen los nueve Beneficiados la prerrogativa de vestir por hábito de coro almuza con vuelta encarnada de raso, privilegio que solo gozan en este Principado los graduados de Doctores en las Universidades Mayores, los Párrocos y Prebendados de Iglesias, Catedrales ó Colegiatas [...]».
29. J. SERRANO, "Els antics delmes, drets, béns i rendes de l'església de Vilalba dels Arcs (Terra Alta)", *Quaderns d'Història Tarraconense*, XIV (1996), p. 126.
30. E. PEREA, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, p. 39.
31. J. M. T. GRAU; R. PUIG, *Aproximació a la història d'un poble*, Lilla, Parròquia de Sant Joan Evangelista, 1996, p. 49-50.
32. De fet de parròquies n'hi havia de diversos tipus (auxiliars, dependents, agregades...), constituïdes per vicaris nuntials o perpetus.
33. J. GALÍ; D. PUIGDEMONT, "La rectoria de Múnter. Estudi històric", *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental* (2008), Diputació de Barcelona, p. 231-236.
34. I. COMPANYYS, *Torredembarra i Clarà medievals (segles XIII i XIV)*, Torredembarra, Ajuntament de Torredembarra, 1999, p. 28.
35. A tall d'exemple caldria veure l'article de J. M. LLOBET PORTELLA, "L'inventari dels béns de Josep Oliver, rector eclesiàstic de Llorac, després de la seva mort (1759)", *Recull*, Associació Cultural Baixa Segarra, núm. 11 (2009), p. 31-34.
36. DIVERSOS AUTORS, *Antigues ordinacions municipals a la comarca del Priorat (segles XIV-XVIII): Falset, la Vilella Alta, Ulldemolins, Torroja del Priorat, La Figuera, La Bisbal de Falset i Cornudella de Montsant*, Falset, Centre d'Estudis del Priorat i Arxiu Comarcal del Priorat, 2010, p. 202.

37. E. PEREA, 2000, *op. cit.*, p. 114.
38. A. I. SERRA, *Josep Prat i la irrupció de l'academicisme en l'arquitectura tardobarroca tarragonina*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2010, p. 151. Un cas que exemplifica aquest fet és el de la construcció de l'església i abadia de Tamarit que no es van dur a terme mai.
39. J. M. PUIGVERT (ed.), "L'episcopat i la formació del baix clergat al segle XVIII. L'exemple de les conferències eclesiàstiques del bisbat de Girona", *Bisbes, Il·lustració i Jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*, Vic, Eumo, 2000, p. 130-131.
40. J. M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat (s. XVII-XIX)*, Vic, Eumo Editorial, 2001, p. 142.
41. *Ibid.*, p. 82. És clar que, per exemple, al bisbat de Girona, per ser ordenat sacerdot caldria disposar d'un benefici o fundar un títol d'ordenació a partir de 70 lliures de renda anual (PUIGVERT, 2001, *op. cit.*, p. 70). Els condicionants, els orígens socials i el patrimoni entre d'altres els desglossa detalladament l'autor en l'edició de la seva tesi doctoral.
42. P. ANGUERA; M. ARAGONÈS, *El priorat de la Cartoixa d'Escaladei*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1985, p. 86.
43. *Relación...*, Biblioteca de Catalunya, *op. cit.*, ms. 1776, fol. 291r.
44. *Ibid.*, fol. 263r.
45. J. PERE, *Miscel·lània de Perafort i Puigdel·lí*, Perafort, Ajuntament de Perafort, 2008, p. 24.
46. *Relación...*, Biblioteca de Catalunya, ms. 1776, *op. cit.*, fol. 82r.
47. *Idem*.
48. *Ibid.*, fol. 51v.
49. *Ibid.*, fol. 107r.
50. En alguns sínodes, llunyans a les terres tarragonines, com el d'Oviedo de 1769 es recalcava també la idea que els feligresos havien d'ajudar a pagar les cases dels rectors. (J. GARCÍA, *El sínodo diocesano de Oviedo de 1769*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 1999, p. 306).
51. C. BORROMEO, *Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos*, México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1985, p. 15.
52. *Els Setanta*, Llibre 8, capítol 13. Als *Setanta* s'anomenava també *pastoforia* a les habitacions destinades als "ministres del culte".
53. B. BAÏLS, *De la Arquitectura civil*, Murcia, Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Murcia, Tomo segundo, 1983, p. 809.
54. *Ibid.*, p. 1153.
55. Arxiu Històric de Tarragona (AHT), MN 1765, 2 maig 1765, fol. 216r-v.
56. J. GALÍ; D. PUIGDEMONT, 2008, *op. cit.*, p. 236.
57. AHT, MN 369, 19 juny 1777, fol. 182r-v.
58. Les dates de les claus de les llandes ajuden a detectar el moviment constructiu d'aquests edificis al llarg del segle XVII i XVIII.
59. AHT, Poboleda, 114, 17 abril 1749, s/f.
60. M. S. JASSANS, *Onomàstica de Poboleda*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1998, p. 27.
61. P. ANGUERA; M. ARAGONÈS, 1985, *op. cit.*, p. 65.
62. Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), Gratallops, 4D, s/f. Vegeu també F. TORT, *Biografía Histórica de Francisco Armanyá Font O.S.A.*, Vilanova i la Geltrú, 1967, p. 364.
63. AHAT, Gratallops, 4D, s/f.
64. M. SORONELLAS, *Catàleg de l'Arxiu Històric de la Selva del Camp: fons municipal i fons de la Comuna del Camp*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1993, p. 704 i 478.
65. Arxiu Històric de la Selva del Camp (AHSC), Reg. 2704.
66. *Ibid.*, Reg. 1965. *Minuta del que los Jurats y Universitat de la vila de la Selva preten demanar al Ilustre visitador y vicari general en la vesita Espectral als de noembre 1694*.
67. *Ibid.*, Reg. 2704.
68. AHAT, *Llibre de la Fàbrica de l'Església de Vilallonga*. 27 març 1796, fols. 90r-91r.
69. AHT, MN 4823, 18 setembre 1763, fol. 196r-v.
70. *Ibid.*, MN 705, 13 juliol 1776, fol. 106r-108v.
71. *Ibid.*, MN 3600, 5 maig 1750, fol. 113r.
72. M. SORONELLAS, 1993, *op. cit.*, p. 704 i 478.